

Wyszukiwanie *on-line* w zasobach Archiwum Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej NRD – Stasi Unterlagen Archiv¹

Powstanie Archiwum Stasi (Stasi Unterlagen Archiv) było jednym z głównych postulatów pokojowej rewolucji 1989 r., która zapoczątkowała zjednoczenie Niemiec. W jej wyniku w listopadzie 1989 r. nastąpiła zmiana nazwy Ministerium für Staatssicherheit, w skrócie: MfS (Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego), na Amt für Nationale Sicherheit, AfNS (Urząd Bezpieczeństwa Narodowego), który ostatecznie przestał istnieć w roku 1990. Znaczną rolę w procesie likwidacji Służby Bezpieczeństwa Państwowego (Staatssicherheit – potocznie Stasi), jak również zabezpieczeniu dokumentacji przed jej nieuprawnionym zniszczeniem przez funkcjonariuszy Stasi odegrały komitety obywatelskie – Staatliche Komitee zur Auflösung des ehemaligen Amtes für Nationale Sicherheit. W dniu 7 czerwca 1990 r. pastor z Rostocku, Joachim Gauck, stanął na czele specjalnej komisji parlamentarnej ds. opracowania prawa regulującego dostęp do akt Służby Bezpieczeństwa Państwowego, a dnia 3 października 1990 r. został mianowany Specjalnym Pełnomocnikiem Rządu Federalnego ds. Dokumentów Osobowych byłej Służby Bezpieczeństwa Państwowego (niem. Der Sonderbeauftragte der Bundesregierung für die personenbezogenen Unterlagen des ehemaligen Staatssicherheitsdienstes). Prawo o aktach Stasi – Stasi Unterlagen Gesetz (StUG) – weszło w życie 29 grudnia 1991 r., a już 2 stycznia 1992 r. pierwsi użytkownicy mogli zapoznać się z aktami byłego Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego. Joachim Gauck stał się tym samym pierwszym Federalnym Pełnomocnikiem ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej NRD (Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik – BStU)².

¹ Informacje zawarte w pracy uwzględniają stan na dzień 16 IX 2017 r., chyba że została podana w przypisie inna data.

² K. Jedlitschka, S. Wolf, *20 Jahre Bewegung. Beständezuwächse und Abgaben in den Archiven des Bundesbeauftragten für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR*,

Archiwum Stasi zawiera ponad 111 kilometrów archiwaliów, spośród których 51 kilometrów stanowi zasób Archiwum Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego (Oddział XII; Archivabteilung XII), a kolejne 60 kilometrów zostało przejętych bezpośrednio z biur Stasi w 1990 r. w stanie nieuporządkowanym. Spośród 51 kilometrów zasobu Archiwum Stasi ok. 20 pochodzi z berlińskiej centrali Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego (MfS), zaś ok. 31 – z okręgów terenowych. Z biur centrali MfS do Archiwum Stasi zostało przejętych ok. 23 kilometrów akt, a z biur terenowych – ok. 37 kilometrów. Federalny Urząd ds. Akt Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej NRD szacuje, że jego zasób jest opracowany mniej więcej w 91 procentach³. Zasób nie jest jednorodny pod względem formy, w aktach dokumentujących działania aparatu totalitarnego państwa znajduje się bowiem ponad 1,8 miliona zdjęć oraz mikrofilmów, ponad 30 100 nagrań filmowych, dźwiękowych i wideo, ok. 4500 kartotek zawierających ok. 41 milionów kart indeksowych zajmujących 12 kilometrów i ponad 10 000 płyt i dysków magnetycznych. Dodatkowo zachowanych zostało ponad 15 500 worków i pojemników z rozdrobnionymi i podartymi dokumentami przeznaczonymi przez funkcjonariuszy Stasi do zniszczenia, a zabezpieczonymi przez obywateli na początku 1990 r. Ponad 500 worków zawiera 1,63 miliona arkuszy lub kart indeksowych, z których część została poddana ręcznej i cyfrowej rekonstrukcji w ramach projektu realizowanego wspólnie z Instytutem Fraunhofera (Fraunhofer Institute for Production Systems and Design Technology)⁴. Do tego należy dodać niezliczone dokumenty stanowiące kopie zapasowe (zarówno zabezpieczające, jak i filmy robocze), zajmujące ok. 47 kilometrów regałów, zastępujące dokumenty w oryginalnej postaci przez Stasi zniszczone. Dlatego przyjmuje się, że zasób Archiwum centrali Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego ocalał prawie niezniszczony⁵, w przeciwieństwie do np. polskich zasobów archiwalnych służb bezpieczeństwa PRL.

Na stronie internetowej Urzędu ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego (Die Behörde des Bundesbeauftragten für die Unterlagen des

„Archivalische Zeitschrift” 2011, nr 1, s. 27, 30–32 (tam też szczegółowa literatura); *Chronik der Stasi-Unterlagen-Behörde*, https://www.bstu.bund.de/DE/BundesbeauftragterUndBehoerde/Chronik_der_Behoerde/_node.html (dostęp 28 V 2018 r.).

³ Stan na 1 V 2018 r., <https://www.bstu.de/ueber-uns/bstu-in-zahlen/> (dostęp 28 V 2018 r.).

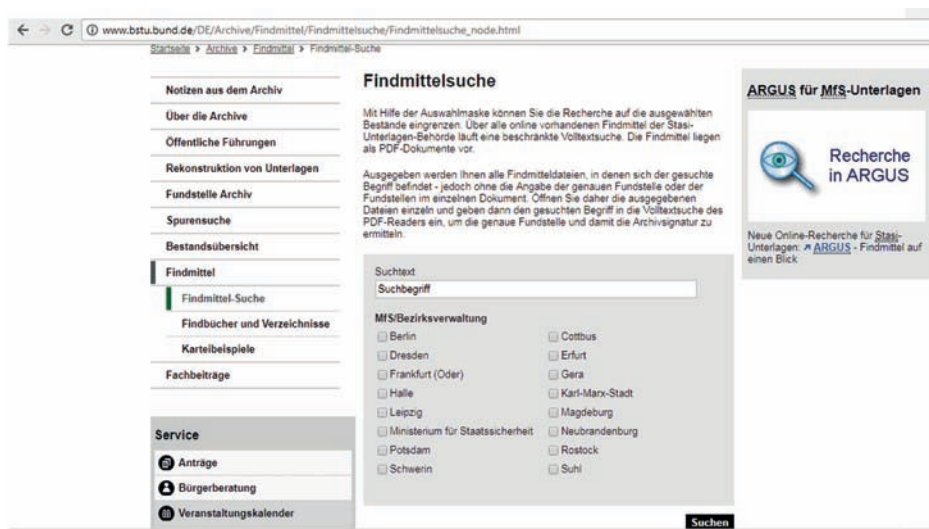
⁴ *Rekonstruktion zerrissener Stasi-Unterlagen beim BStU*, https://www.bstu.bund.de/DE/Archive/RekonstruktionUnterlagen/_node.html (dostęp 17 X 2017 r.).

⁵ *Zehnter Tätigkeitsbericht der Bundesbeauftragten für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (BT-Drs 17/4700)*, Berlin 2011, s. 29–49 (<http://dipbt.bundestag.de/extrakt/ba/WP17/339/33913.html>; dostęp 17 X 2017 r.); B. Salomon, *Die Archive der Bundesbeauftragten (BStU) für die Stasiunterlagen – Die archivfachliche Arbeit an den MfS-Geheimdienstunterlagen – Fragen und Herausforderungen*, „Der Archivar” 2002, nr 55, s. 203–207.

Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik)⁶ znajdują się informacje o działalności berlińskiego BStU oraz o przechowywanych w jego archiwum dokumentach, pozostałe oddziały terytorialne prowadzą osobne strony internetowe. W czasach funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa NRD struktury terytorialne obejmowały 15 zarządów okręgowych (Bezirkverwaltungen) i 209 urzędów powiatowych (Kreisstellen)⁷. Obecnie zatem informacje o zasobie archiwów regionalnych BStU znaleźć można na stronach internetowych prowadzonych przez urzędy w: Berlinie, Chemnitz (b. Karl-Marx-Stadt), Chociebużu (Cottbus), Dreźnie, Erfurcie, Frankfurcie nad Odrą, Gerze, Halle, Lipsku, Magdeburgu, Neubrandenburgu, Poczdamie, Rostocku, Schwerinie, Suhl⁸.

Ilustr. 1. Wyszukiwarka pomocy informacyjnych – Findmittelsuche.

Udostępnione na stronie internetowej Archiwum Stasi narzędzie – Findmittelsuche – nie służy do wyszukiwania dokumentów, lecz umożliwia użytkownikom dotarcie do pomocy informacyjnych zapisanych w postaci plików PDF. Jest to zatem, jak sama nazwa wskazuje, wyszukiwarka pomocy informacyjnych, która za pośrednictwem dostępu do Internetu zastępuje wyszukiwanie materiałów archiwalnych odbywające się w pracowni naukowej. Udostępniane pomoce zostały opracowane przez poszczególne oddziały BStU zgodnie ze strukturą Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego NRD, tj. oddzielnie dla każdej wyodrębnionej komórki

⁶ Zob. https://www.bstu.bund.de/DE/Archive/_node.html (dostęp 17 X 2017 r.).

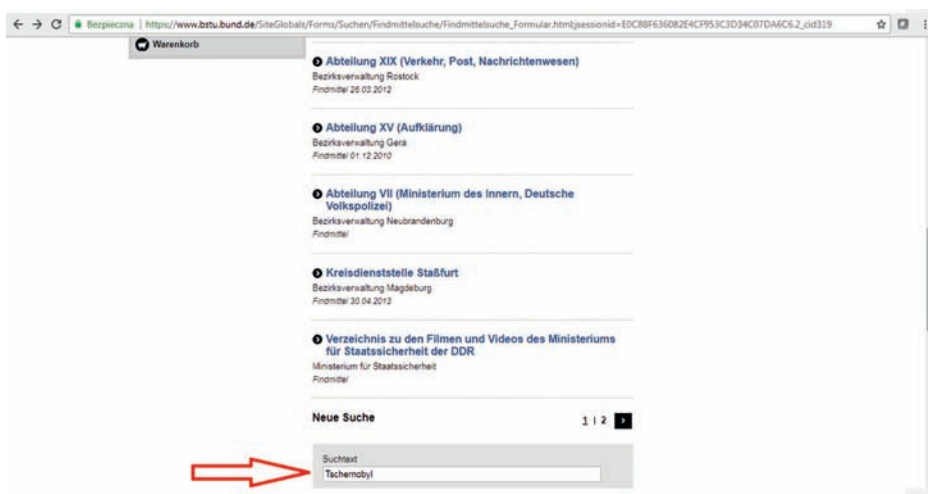
⁷ Zob. przyp. 1.

⁸ Zob. http://www.bstu.bund.de/DE/Archive/Bestandsinformationen/Unterlagen-Alphabetisch/Unterlagen-Alphanumerisch_node.html (dostęp 16 X 2017 r.).

organizacyjnej – departamentu (Hauptabteilung) lub wydziału (Abteilung). Każdemu departamentowi MfS podlegały wydziały w oddziałach terenowych, a strukturę wyraźnie odzwierciedlała numeracja – np. Departamentowi XVIII (pion bezpieczeństwa gospodarki narodowej) podlegały wydziały XVIII oddziałów⁹. Wyszukiwanie pomocy informacyjnych na stronach internetowych poszczególnych oddziałów BStU odbywa się za pośrednictwem wyszukiwarki Archive in der Region, która ze względu na planowane zmiany prawno-organizacyjne i tworzenie odrębnego narzędzia wyszukiwawczego – Argus – o którym będzie mowa w dalszej części artykułu, zostanie wyłączona z użytkowania.

Ilustr. 2. Rezultat wyszukiwania – spis pomocy informacyjnych zawierających hasło „Tschernobyl”.

W rezultacie podjętych wyszukiwań użytkownik otrzymuje spis pomocy informacyjnych zapisanych w postaci plików PDF, w których występuje wskazane hasło. Po wpisaniu słowa „Tschernobyl” wyszukiwarka wskazuje 11 archiwalnych pomocy informacyjnych sporządzonych dla komórek organizacyjnych poszczególnych oddziałów terytorialnych Stasi (zgodne ze strukturą organizacyjną) oraz spis filmów i plików wideo pochodzących z centrali Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego¹⁰. Za pośrednictwem narzędzi formatu PDF

⁹ Na temat działalności aparatu bezpieczeństwa w byłej NRD zob. J. Gieseke, *Niemiecka Republika Demokratyczna*, przeł. J. Giebułtowski [w:] *Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2010, s. 325–387; *idem*, *Stasi. Historia (1945–1990)*, przeł. A. Kożuch, Kraków 2010; U. Müller, G. Hartmann, *Stasi. Zmowa niepamięci*, przeł. E. Stefańska, Poznań 2012.

¹⁰ *Verzeichnis zu den Filmen und Videos des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR*, oprac. R. Hedli, 2009, https://www.bstu.bund.de/DE/Archive/Findmittel/Findbuch/aktenverzeichnis_mfs_filme_videos.html (dostęp 17 X 2017 r.). Spis obejmuje również zapisy od 1933 r.,

można przeprowadzić ograniczone wyszukiwanie pełnotekstowe. W tym celu należy każdy ze wskazanych 11 plików otworzyć, a następnie w czytniku PDF wpisać wyszukiwane hasło, aby je odnaleźć w treści dokumentu.

Udostępniane w postaci plików PDF pomoce informacyjne mają postać znanych w polskiej praktyce archiwalnej wstępów do inwentarzy archiwalnych. Ich zadaniem jest ułatwienie użytkownikom korzystania z inwentarza archiwalnego, dlatego prezentują informacje o zawartości poszczególnych oddziałów, wydziałów czy też działów Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego – zgodnie z jego strukturą organizacyjną. Składają się one z części opisowej (wstępu) oraz spisu jednostek archiwalnych w postaci inwentarza. Wstępy do inwentarzy nie mają ujednoliconego układu, nie są zbyt obszerne, lecz rzeczowe, zawierają przeważnie charakterystykę archiwaliów zespołu, omawiają ich układ i zawartość, ale także podają wiadomości o samym twórcy (jego strukturze), literaturę, w tym linki do innych stron internetowych związanych z prezentowaną tematyką oraz sposób cytowania archiwaliów. Informacje te uzupełnia inwentarz sporządzony w formie tabelarycznej wskazujący: 1) aktualną sygnaturę archiwalną, 2) treść i 3) daty skrajne spisanych jednostek archiwalnych. Zasadniczą część inwentarza stanowi opis jednostek archiwalnych zawierający ich opis formalny (tytuł, opis zewnętrzny, tj. format i jego rozmiary), jak również syntetycznie ujętą treść (zob. ilustr. 3).

Ilustr. 3. Rezultat wyszukiwania – opis zawartości odnalezionych j.a.

ZAIG, Vi, Nr. 901	ARD-Magazin 'Kontraste' mit Berichten über die Friedensbewegung und über Umweltp Probleme in der DDR und in der BRD S 2000, 480 min, Ton Enthält u. a.: Seite 1 Glasnost in der DDR. - Interview mit Übersiedlern aus der DDR in die BRD. - Analyse zur Honeckernachfolge. - Uranabbau im Fichtelgebirge. BRD. - Uranbergbau Ronneburg, Wismit Ane, DDR. - Abrüstungskonferenz in den USA, dazu Friedensbewegung in der BRD. - Friedensbewegung und Menschenrechte in der DDR. - Seite 2 Agentenaustausch am 11.02.1986 an der Glienicker Brücke. - Protest am Checkpoint Charlie. - Giftmüllentsorgung der BRD in der DDR. - Neonazis in der BRD. - Interview mit Freya Klier und Stephan Kravczyk. - Blügerrechtler in der DDR. - Antisemitismus in der BRD. - Internationale Vereinigung von Ärzten gegen den Atomkrieg. - Tschernobyl: Reaktornglück und seine Strahlenswirkung in der DDR und BRD.	1986 - 1988
ZAIG, Vi, Nr. 724	Ausschnitte der ARD-Magazine 'Kontraste' und 'Monitor' über die Ereignisse im Juni 1987 am Brandenburger Tor in Ost-Berlin anlässlich eines Rockkonzertes am Reichstag sowie über Aktivitäten alternativer Jugendgruppen VHS, 180 min, Ton	1987

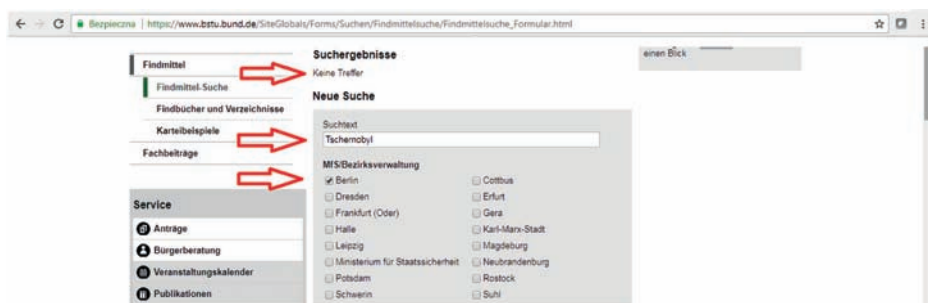
Prowadzone wyszukiwanie można zawęzić do zasobu określonego przez użytkownika archiwum. Próba odnalezienia informacji na temat katastrofy

tj. wytworzone przez polityczną Policję K5, której zadania przejęło powstałe w 1950 r. Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego; http://www.bstu.bund.de/DE/Archive/Findmittel/Findmittelsuche/Findmittelsuche_node.html (dostęp 17 X 2017 r.).

w Czarnobylu w zasobie berlińskiego oddziału Stasi zakończyła się niepowodzeniem (zob. ilustr. 4). Rezultat ten z pewnością nie może dowodzić braku dokumentów w Archiwum BStU mówiących o tym zdarzeniu, jedynie o ewentualnym braku danego hasła w opracowanej dla tego oddziału pomocy informacyjnej.

Ilustr. 4. Rezultat wyszukiwania hasła „Tschernobyl” w berlińskim oddziale Stasi w postaci wyciągu wskazującego adres internetowy i brak wyników wyszukiwania.

Udostępnione użytkownikom narzędzie nie spełnia podstawowych kryteriów oceny efektywności wyszukiwawczej, do których należą kompletność i dokładność. Dodatkowo należy wskazać na jeszcze inny aspekt – pracochłonności, przez którą należy rozumieć wysiłek wkładany przez użytkownika, chcącego uzyskać odpowiedź na pytanie. Nie chodzi przy tym o czas udzielenia odpowiedzi, lecz o jej formę. Przyjęty sposób udostępniania informacji – użytkownik musi je znaleźć w pliku PDF – zakłada, że użytkownik będzie merytorycznie przygotowany do prowadzenia wyszukiwania, jak również odpowiednio zdeterminowany, by kontynuować podjęte poszukiwania, nawet pomimo braku pozytywnej odpowiedzi na zadane pytanie. Wyszukiwanie bowiem odbywa się w sposób tradycyjny, a dostęp do pomocy informacyjnych *on-line* zastępuje wgląd w te same inwentarze, katalogi i skorowidze, który użytkownik uzyskałby w pracowni naukowej.

Informacja o opracowanych 285 archiwalnych pomocach informacyjnych¹¹ zapisanych w formacie PDF dostępna jest również na platformie wyszukiwawczej Argus (niem. ArchivGutSuche)¹² (pozwalającej na wyszukiwanie danych o zasobie Archiwum Federalnego i Archiwum Dokumentów Stasi) oraz portalu archiwalnego Europa¹³ (Archivportal Europa). Linki kierujące do tychże plat-

¹¹ Stan na 1 I 2018 r., <https://www.bstu.de/ueber-uns/bstu-in-zahlen/> (dostęp 28 V 2018 r.); https://www.bstu.bund.de/DE/BundesbeauftragterUndBehoerde/BStUZahlen/_node.html (dostęp 15 X 2017 r.); oraz https://www.bstu.bund.de/DE/BundesbeauftragterUndBehoerde/Chronik_der_Behoerde/_node.html (dostęp 15 X 2017 r.).

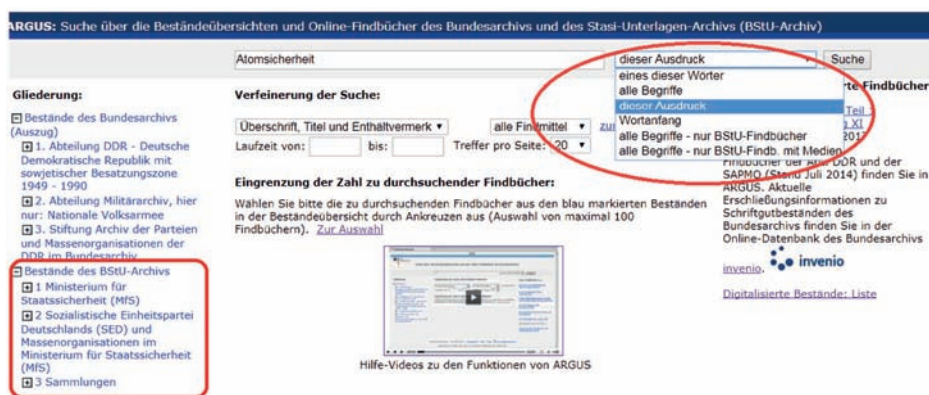
¹² Zob. <http://www.argus.bstu.bundesarchiv.de/> (dostęp 15 X 2017 r.).

¹³ Zob. <https://www.archivesportaleurope.net/de/home> (dostęp 15 X 2017 r.).

form wyszukiwawczych dostępne są na stronie internetowej BStU¹⁴. Docelowo mają one zastąpić prezentowaną wyszukiwarkę Findmittelsuche, która jest udostępniona użytkownikom na stronie internetowej BStU. Proces włączania zasobu Stasi do Archiwum Federalnego (Bundesarchiv) rozpoczął się w kwietniu 2016 r. wraz z powołaniem przez Bundestag komisji eksperckiej do spraw opracowania koncepcji przyszłości Archiwum BStU. Komisja określiła główne zasady włączenia Archiwum Stasi do zasobu Archiwum Federalnego – ma to się odbyć „z zachowaniem autonomii obu instytucji i założeniem wypracowania międzynarodowego modelu postępowania”. Ostateczne decyzje mają zostać podjęte przez Bundestag w okresie legislacyjnym (2017–2021)¹⁵, ale już teraz widoczne są zmiany. Wyszukiwarka Argus umożliwia prowadzenie wyszukiwań ograniczonych do zasobu Archiwum BStU za pomocą wszystkich znaczeń i pojęć (*alle Begriffe*) odnoszących się do: 1) pomocy informacyjnych BStU lub 2) pomocy informacyjnych BStU zawierających spis dokumentacji audiowizualnej.

Ilustr. 5. Wyszukiwarka Argus z dostępem do informacji o pomocach informacyjnych BStU.

W ramach zasobu Archiwum BStU został wyodrębniony zasób Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego (MfS), Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – SED)¹⁶ i innych organizacji funkcjonujących w ramach aparatu bezpieczeństwa państwowego oraz zbiory dokumentów audiowizualnych (ilustr. 5). Układ zasobu oparty jest na

¹⁴ Zob. <https://www.bstu.bund.de>.

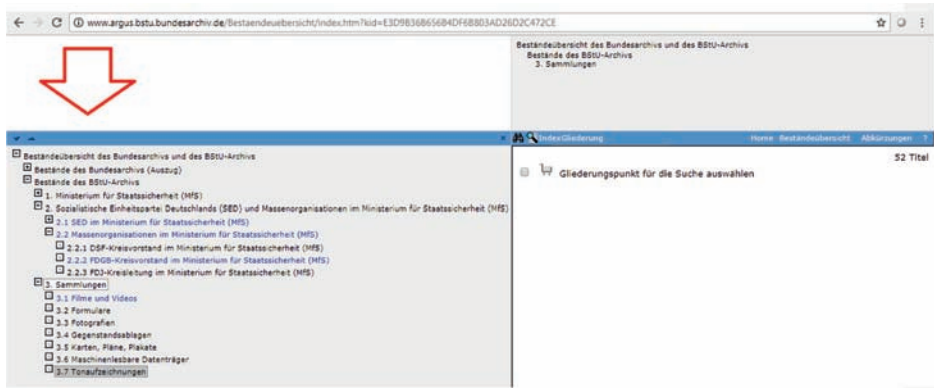
¹⁵ Zob. https://www.bstu.bund.de/DE/BundesbeauftragterUndBehoerde/BStUZukunft/_inhalt.html?nn=7731344#doc7731340bodyText4 (dostęp 15 X 2017 r.).

¹⁶ W systemie politycznym NRD kierownictwo polityczne nad Ministerstwem Bezpieczeństwa Państwowego sprawowała Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec, a Stasi była tzw. organem zbrojnym – „tarczą i mieczem partii” (*Schild und Schwert der Partei*) – zob. J. Gieseke, D. Hubert, *Die DDR-Staatssicherheit. Schild und Schwert der Partei*, Bonn 2000.

charakterystycznym dla niemieckiej archiwistyki i archiwów strukturalnym podejściu do zasobu – uwzględniającym strukturę władz i urzędów i ich oddziałów, a w nich odpowiednich wydziałów lub działów¹⁷.

Ilustr. 6. Nawigacja wyszukiwarki Argus.

Nawigacja wyszukiwarki Argus (widoczna po lewej stronie ekranu – zob. ilustr. 6) oparta jest również na strukturze zasobu, a właściwie strukturze organizacyjnej Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego – twórcy zasobu. Struktura organizacyjna determinuje opis archiwalny i wyszukiwanie archiwalniów. Użytkownik nie jest zaznajamiany z archiwalną terminologią i archiwalną strukturą zasobu, tj. wyodrębniającymi się w ramach struktury organizacyjnej poziomami opisu: zespołami, podzespołami, seriami, klasami, ale na stronie internetowej Urzędu ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego może zapoznać się z licznymi publikacjami, w tym zapisanymi w formacie PDF, dotyczącymi działalności aparatu bezpieczeństwa państwa i funkcjonowania w nim obywateli¹⁸. Archiwalne pomoce informacyjne nie obejmują całego zasobu Archiwum BStU. Niebieską czcionką zostały oznaczone te wyodrębnione w strukturze organizacyjnej wydziały lub działy poszczególnych władz i urzędów (całości archiwalne), dla których zostały opublikowane archiwalne pomoce

¹⁷ Do prowadzenia wyszukiwań dokumentów SED i wolnych związków zawodowych (Freien Deutschen Gewerkschaftsbundes, w skrócie: FDGB) w zasobie Archiwum Federalnego służy również Portal SED und FDGB-Archivgut – zob. <https://www.bundesarchiv.de/sed-fdgb-netzwerk/> (dostęp 15 X 2017 r.); lista zespołów SED i FDGB dostępna jest pod osobnym adresem: <https://www.bundesarchiv.de/sed-fdgb-netzwerk/bestaendelisten.html> (dostęp 15 X 2017 r.).

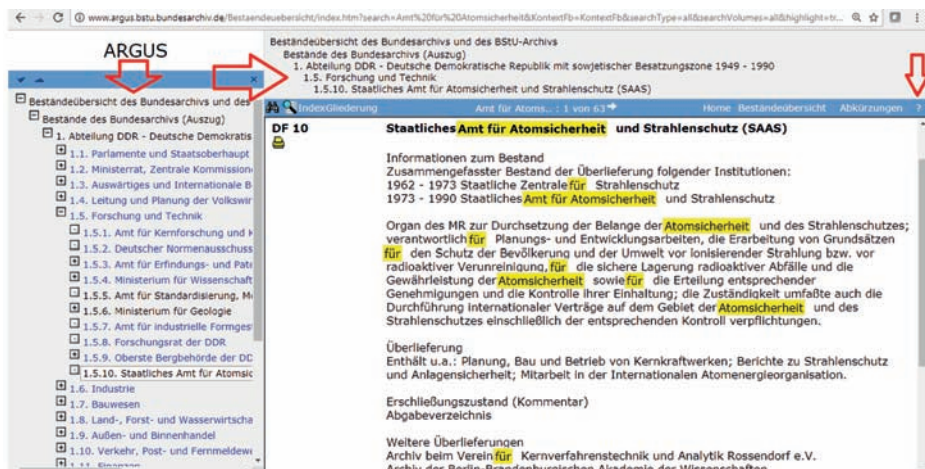
¹⁸ „Przypominanie o drugiej niemieckiej dyktaturze pochłania każdego roku ponad 100 mln euro. Jak widać, powszechne przekonanie, jakoby Niemcy byli »mistrzami świata w rozliczaniu własnej przeszłości«, wiąże się z niemałymi kosztami. [...] wydano już 53 tys. publikacji na temat NRD i procesu transformacji w nowych landach” (U. Müller, G. Hartmann, *Stasi...*, s. 11).

informacyjne dostępne w postaci plików z rozszerzeniem html, czarną czcionką zaś komórki organizacyjne jeszcze ich nieposiadające.

Ilustr. 7. Wyszukiwarka Argus – wyniki wyszukiwania przeprowadzonego w oparciu o strukturę zasobu Bundesarchiv.

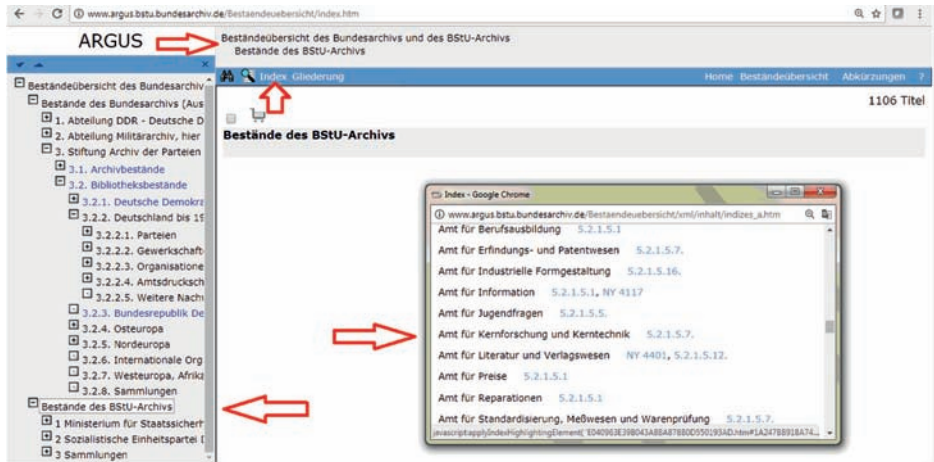
W kolejnym przykładzie (zob. ilustr. 7) znajduje się drzewo nawigacyjne ze schematem klasyfikacyjnym pomocy informacyjnych. Struktura zasobu, z umiejscowieniem w niej wyszukanego urzędu (np. Państwowego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Jądrowego i Ochrony Radiologicznej; w skrócie: SAAS), wskazywana jest użytkownikowi w oknie dialogowym po prawej stronie, a na górze ekranu występuje w postaci jego wyciągu, tj. w wersji uwzględniającej jedynie bezpośrednie więzy organizacyjne, bez widoku komórek równorzędnych w strukturze urzędów. Przeprowadzenie ponownego wyszukiwania umożliwia kliknięcie w znak lupy znajdujący się w górnej części okna dialogowego.

Pomoce informacyjne, których układ i treść ma postać znanych w polskiej archiwistyce wstępów do inwentarzy archiwalnych, publikowane w Findmittelsuche w postaci pliku PDF, w wyszukiwarce Argus zastąpione zostały plikiem z rozszerzeniem html. Istnieje możliwość zawężenia rezultatów wyszukiwania poprzez skorzystanie z indeksów rzeczowych w postaci teaurusu nazw komórek organizacyjnych występujących w strukturze władz i urzędów NRD, w tym Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego.

Wyszukiwarka Argus uwzględnia zatem cztery strategie wyszukiwawcze: 1) nawigację strukturalną w ramach struktury organizacyjnej Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego, 2) przegląd archiwalnych pomocy informacyjnych – opracowanych dla poszczególnych wydziałów lub działów MfS, 3) przeszukiwanie pełnotekstowe prowadzone z wykorzystaniem standardowych narzędzi PDF w udostępnionych archiwalnych pomocach informacyjnych oraz

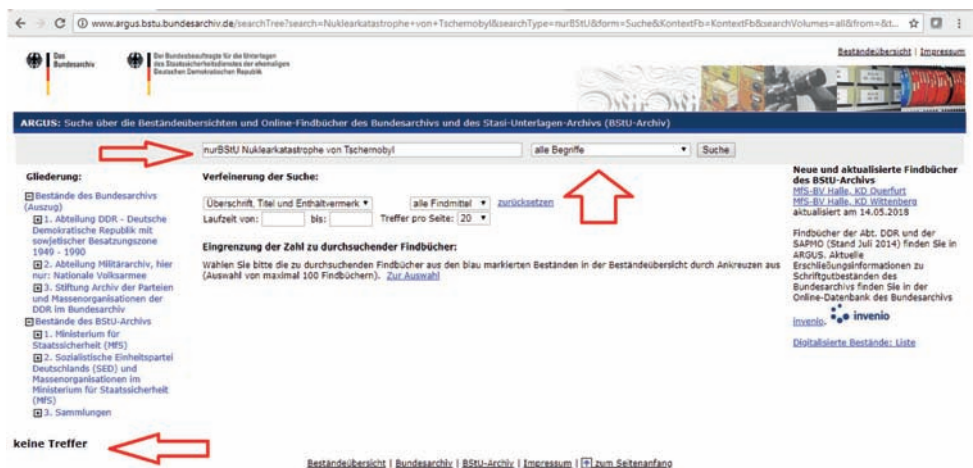
4) wykorzystanie indeksu urzędów działających w ramach aparatu bezpieczeństwa państwowego NRD.

Ilustr. 8. Okno nawigacyjne z drzewem klasyfikacyjnym i tezauresem nazw władz i urzędów NRD.

W rezultacie przeprowadzonego wyszukiwania informacji na temat katastrofy nuklearnej w Czarnobylu pochodzących tylko z zasobu Archiwum BStU nie otrzymujemy żadnego wyniku (ilustr. 9).

Ilustr. 9. Wyniki wyszukiwania dla hasła: „Nuklearkatastrophe von Tschernobyl”, zawężone do zasobu Archiwum BStU.

Natomiast w rezultacie tego samego wyszukiwania przeprowadzonego w całym zasobie udostępnionym w wyszukiwarce Argus otrzymujemy 294 999 rezultatów odnoszących się do 26 437 miejsc w pomocach informacyjnych mieszczących się na 1322 stronach internetowych (ilustr. 10).

Ilustr. 10. Wyniki wyszukiwania dla hasła: „Nuklearkatastrophe von Tschernobyl”.

Zastosowany sposób wyszukiwania w zasobie Archiwum BStU ograniczony jest do prezentacji *on-line* archiwalnych pomocy informacyjnych, czy to w postaci plików PDF, czy też plików z rozszerzeniem html. Użytkownik musi poznać specyfikę przygotowanych w trakcie opracowywania przez archiwistów pomocy informacyjnych, tj. znanych w polskiej archiwistyce wstępów oraz inwentarzy, opis archiwalny dostępny *on-line* pozwala bowiem przeprowadzić wyszukiwania wyłącznie w ich wersjach internetowych. Umożliwia odszukanie właściwego urzędu, jego oddziału, wydziału, a w ramach ich struktury informacji o przechowywanych jednostkach kancelaryjnych. Jak już wspomniano, dla niemieckiej archiwistyki i archiwów typowe jest strukturalne podejście do zasobu i wyszukiwania, zatem w pomocach informacyjnych i narzędziach wyszukiwawczych przygotowanych dla użytkowników nie jest używana właściwa dla archiwistyki terminologia wyróżniająca w zasobie zespół, podzespół, serię i podserię.

Dostęp *on-line* do wybranych – opracowanych dla celów edukacyjnych i popularyzacyjnych – oryginalnych materiałów archiwalnych przechowywanych w Archiwum Stasi umożliwia udostępniona w 2015 r. platforma cyfrowa Stasi Mediathek¹⁹. Obok dokumentów zawiera ona filmy, zdjęcia i nagrania. Zakres prezentowanych materiałów uwzględnia podstawowe dokumenty, które

¹⁹ Platforma dostępna pod adresem: <http://www.stasi-mediathek.de/>.

dostarczają informacji na temat struktury, metod działania i funkcji aparatu bezpieczeństwa Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Platforma adresowana jest do ogółu odbiorców, ale najwięcej sympatyków ma wśród ludzi młodych. Pozwala zastąpić podręczniki najnowszej historii prezentujące podstawową wiedzę w sposób faktograficzny i poddany oceniającym interpretacjom, jak również umożliwia samodzielne budowanie przez użytkowników obrazu funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Stasi Mediathek daje możliwość wyszukiwania na trzy sposoby: 1) chronologiczne, 2) według rodzaju materiałów archiwalnych (dokumenty, fotografie, nagrania audio), 3) według kategorii dziedzicznych (uwzględniających osoby, instytucje, miejscowości, wydarzenia) w ramach wyodrębnionych zbiorów i wydarzeń historycznych (ilustr. 11).

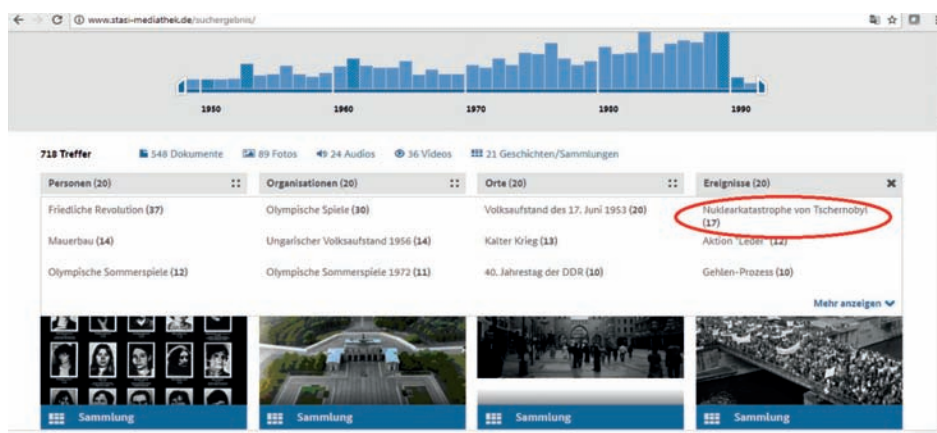
Ilustr. 11. Stasi Mediathek.

W plikach umieszczonych w katalogach zbiorów tematycznych i wydarzeń historycznych znajdziemy dokumenty odnoszące się m.in. do pokojowej rewolucji, budowy muru, rewolucji 17 czerwca 1953 r., powstania węgierskiego z 1956 r., zimnej wojny, akcji „Skóra”, procesu Gehlena, letnich olimpiad. Co więcej, okazuje się, że można odnaleźć interesujące wcześniej autorkę niniejszego tekstu informacje o dokumentacji dotyczącej katastrofy nuklearnej w Czarnobylu (ilustr. 12). Udostępnione użytkownikom *on-line* narzędzia wyszukiwawcze w postaci Findmittelsuche i Argus nie wskazują informacji o wielu wydarzeniach, chociaż informacje na ich temat znajdują się w Archiwum Stasi, czego dowodzi udostępniany zasób BStU w Stasi Mediathek. Wnioski ten potwierdzają wyszukiwania następujących haseł: Funkspionage, Woodstock, Friedliche Revolution, Mauerfall, Rote Arme Fraktion, Ungarischer Volksaufstand 1956 (wyniki wyszukiwań wskazują, że informacje dotyczące tych tematów znajdują się jedynie w Bundesarchiv).

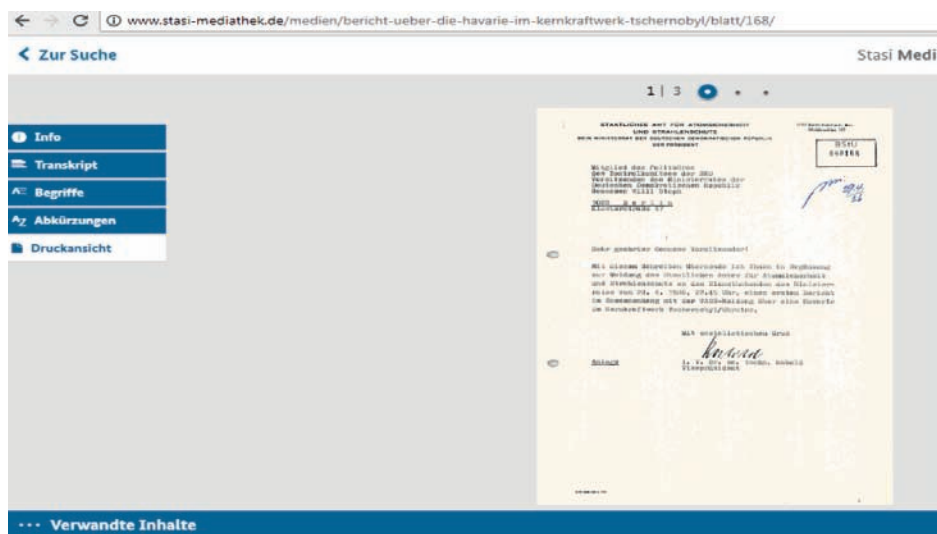

Ilustr. 12. Możliwości wyszukiwawcze platformy Stasi Mediathek.

Wszystkie dokumenty udostępnione w Stasi Mediathek zostały doskonale opracowane (ilustr. 13) – udostępnione są nie tylko skany dokumentów, ale też przepisany tekst, wykaz skrótów, merytoryczny opis wydarzenia. Rezultaty wyszukiwania prezentowane są na osi czasu, umożliwiającą zawężenie wyników kwerendy do konkretnego roku. Wprowadzone hasła są wyszukiwane we wszystkich plikach, zarówno tekstowych, jak i audiowizualnych, pojawiają się również podpowiedzi i propozycje dalszego wyszukiwania. Mediateka korzysta

Ilustr. 13. Przykład opracowanych dokumentów.

z wyszukiwania semantycznego, uwzględnia zatem znaczenie wpisanego przez użytkownika hasła czy też wyrażenia językowego²⁰.

Zaprezentowana Madiathek Stasi wskazuje, że w Archiwum BStU znajdują się dokumenty zawierające informacje wyszukiwane w zaprezentowanych wcześniej wyszukiwarkach Findmittelsuche i Argus, udostępnione *on-line* w postaci plików PDF czy też z rozszerzeniem html. Ponieważ w przygotowanych pomocach informacyjnych nie zostało użyte (nie wystąpiło) poszukiwane hasło – nie została użytkownikom wskazana odpowiednia informacja. Dlatego stwierdzić można, że ani wyszukiwarka Findmittelsuche, ani Argus nie spełnia znanych z informatologii kryteriów oceny rezultatów prowadzonych wyszukiwań – trafności i kompletności. Użytkownik musi więc liczyć się z występującymi stratami i szumami informacyjnymi. Zakres informacji dostępnych we wspomnianych wyszukiwarkach pokrywa się z głębią danych zawartych w znanych polskiemu użytkownikowi inwentarzach archiwalnych i przygotowanych do nich wstępach. Umożliwiają one użytkownikom rozeznanie się w strukturze Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego NRD i w zasobie Archiwum Stasi w celu podjęcia dalszych poszukiwań prowadzonych we właściwym terytorialnie oddziale Archiwum BStU. Rola i miejsce użytkownika zatem pozostały takie same, uwzględnione zostały jedynie przemiany technologiczne, które pozwoliły zastąpić tradycyjne pomoce informacyjne, dostępne w pracowni naukowej, pomocami informacyjnymi dostępnymi *on-line*. Podjęte przez Urząd ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego działania można określić jako zbudowanie mostu między tradycyjną a nowoczesną informacją o zasobie archiwalnym.

²⁰ Zob. http://www.bstu.bund.de/DE/BundesbeauftragterUndBehoerde/Chronik_der_Behoerde/_node.html#doc2638696bodyText2 (dostęp 15 X 2017 r.).

